

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE
ZNANOSTI

Ak. god. 2013./2014.

Jelena Pavičić

**Organizacija i planiranje zaštite knjižnične građe u slučaju
prirodnih katastrofa**

Završni rad

Mentorica: Doc. dr. sc. Ana Barbarić

Zagreb, 2014.

Sadržaj

Uvod.....	2
1. Planiranje mjera u slučaju katastrofa	3
1.1. Procjena ugroženosti	4
2.1. Mjere preventivne zaštite	5
1.1.1. Zaštita od vode	6
2.1.1. Zaštita od požara	6
3.1. Mjere pripravnosti	7
4.1. Spašavanje građe	8
5.1. Saniranje posljedica.....	10
2. Izrada plana zaštite u slučaju katastrofa u knjižnicama u Hrvatskoj	11
3. Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama.....	16
4. Procjena ugroženosti od prirodnih katastrofa	18
Zaključak.....	23
Literatura	24
Popis slika	26
Izvori slika.....	26

Uvod

Organizacija i planiranje zaštite u slučaju katastrofa trebao bi biti sastavni i vrlo bitan dio upravljanja zaštitom građe, koja se može definirati kao sustavna i planirana organizacija ljudskih aktivnosti i financijskih sredstava te potrebnih aktivnosti kako bi se osigurala trajnost i dostupnost građe, u skladu s poslanjem određene ustanove.¹ Ova definicija upravljanja zaštitom građe upućuje na to da je upravljanje zaštitom posebno bitno te dolazi do izražaja u slučaju katastrofa. U kontekstu knjižnične građe i usluga, katastrofa se može definirati kao svaki iznenadni događaj koji prijeti sigurnosti ljudi i/ili oštećuje knjižničnu zgradu, zbirke ili usluge. Katastrofe se odnose na prirodne te one izazvane djelovanjem čovjeka.²

Planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofe imaju veliku važnost u sačuvanju građe koju određena ustanova pohranjuje.

Ovim završnim radom obradit će se planiranje mjera u slučaju prirodnih katastrofa, faze planiranja te će se prikazati stanje u Hrvatskoj što se tiče pripremljenosti i planiranja zaštite te koji i koliki su rizici od prirodnih katastrofa u Hrvatskoj.

¹ Krtalić, M., Hasenay, D., Kiš K. Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa : utjecaj ratnih iskustava na upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 55, 3/4(2012), str. 103-118.

² Isto. Str. 105.

1. Planiranje mjera u slučaju katastrofa

Svaka knjižnica, arhiv ili slična ustanova trebala bi poduzeti određene preventivne mjere kako bi se spriječile moguće nesreće te izbjegla oštećenja građe koja se u njima nalazi. Katastrofe se u kontekstu knjižnične građe i usluga definiraju kao svaki iznenadni događaj koji prijeti sigurnosti ljudi i/ili oštećuje knjižničnu zgradu, zbirke ili usluge. Katastrofe uključuju prirodne katastrofe koje se odnose na uragane, poplave, potrese, vulkanske erupcije te katastrofe koje su izazvane djelovanjem čovjeka poput rata, terorizma, oružanih sukoba te katastrofa koje uključuju požare, poplave i eksplozije.³ Zapravo se radi o nizu međusobno uvjetovanih uzroka oštećenja koji se najčešće pojavljuju kao oštećenja izazvana vodom ili vatrom. Posljedice ovakvih katastrofa imaju veliki utjecaj na građu koja se nalazi u ustanovama te često nastaju nepopravljiva oštećenja. Osobitost katastrofa je da najčešće dolazi neočekivano, stoga bi svaka ustanova trebala biti spremna reagirati u takvoj situacije te imati pisani plan koji donosi detaljno razrađene elemente o pripravnosti i spašavanju u slučaju katastrofe. Ovakav plan za slučaj katastrofa obično obuhvaća pet faza⁴:

1. Procjenu ugroženosti
2. Mjere preventivne zaštite
3. Mjere pripravnosti
4. Spašavanje
5. Saniranje posljedica.

³ Isto. Str. 105.

⁴ IFLA-ina načela za za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Thérèsom Varlamoff i Virginiom Kremp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 20.

1.1. Procjena ugroženosti

Prije nego što se krene u samu izradu plana za slučaj katastrofe, potrebno je procijeniti sve moguće unutarnje i vanjske izvore opasnosti koje predstavljaju najveće te najvjerojatnije opasnosti određenoj ustanovi i njenim zbirnkama. Također, treba utvrditi i postoje li nedostaci već postojećih preventivnih mjera te kako je na rizike moguće djelovati s postojećim sredstvima. Rizici se mogu podijeliti na tri vrste rizika⁵: rizici izvan zgrade, rizici unutar zgrade te rizici od namjernog štetnog ljudskog djelovanja.

Rizici izvan zgrade trebali bi se procjenjivati u odnosu na topografski smještaj ustanove te prevladavajuće klimatske i geološke značajke što bi značilo da se treba uvažavati učestalost oluja, uragana, potresa i sl. na području gdje se ustanova nalazi. Treba uzeti u obzir moguća oštećenja izazvana olujom pa u skladu s tim potrebno je procijeniti blizinu drveća te drugih zgrada ili objekata. Procjenjivanje blizine mora, rijeka te opasnosti od podzemnih voda bitno je kako bi bili spremni na moguće poplave. Osim navedenih i sličnih prirodnih faktora, moguće su i štetne ljudske aktivnosti odnosno djelatnosti koje mogu predstavljati rizik. Tu se ubrajaju gospodarski ili industrijski pogoni poput kemijskih pogona koji donose rizike požara, eksplozija ili zagađenja te autoceste, željeznice, zrakoplovne rute. Blizina drugih važnih ustanova poput poglavarstva ili zgrade medija može uključivati rizik koji donose građanski nemiri ili terorizam.

Rizici unutar zgrade odnose se na rizike od požara koji mogu nastati zbog električnih ili plinskih instalacija, strojeva i opreme, laboratorija koji se nalaze unutar ustanove te od zapaljivih tvari. Rizici od poplava najčešće dolaze od infrastruktura u kojima se nalazi voda, npr. krovni žljebovi, vodovodne cijevi, klima uređaji ili sustavi za gašenje požara. Požari i poplave također mogu nastati zbog ljudskih grešaka poput ostavljene otvorene slavine za vodu ili pušenja.

Rizici od namjernog štetnog ljudskog djelovanja poput paleža, vandalizma, građanskih nemira, terorizma i sl. trebali bi se procjenjivati u odnosu na postojeću sigurnost unutar ustanove i njenu dostupnost te na lokalno političko stanje. Također, treba uzeti u obzir i dokumente unutar zbirki koji imaju veliku važnost u političkom ili vjerskom smislu.

⁵ McIlwaine, J. IFLA—in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa : središnji program za zaštitu i konzervaciju / John McIlwaine ; pod nadzorom Marie-Thérèse Varlamoff, Predsjednice IFLA-PAC-a ; [s engleskog prevela Maja Krtalić ; stručna redakcija prijevoda Damir Hasenay]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str 12.

Što se tiče postojećih preventivnih mjera, one se odnose na provjeru postoji li sustav za otkrivanje dima, vatre ili vode te postoje li automatski sustavi za gašenje požara i protupožarni sustavi za dojavu i gašenje, kako se nadzire sigurnost ustanove, jesu li zaposlenici obučeni za spašavanje u slučaju katastrofe i sl.⁶

2.1. Mjere preventivne zaštite

Preventivne mjere zaštite donose se nakon procjene rizika, kako bi se smanjila mogućnost da dođe do katastrofe. Nakon procjene rizika dobiva se uvid u najvjerojatnije rizike te uočene neprimjerenosti postojeće zgrade i sustava te postupaka upravljanja. U skladu s tim trebaju se razmotriti konkretne aktivnosti u odnosu na različite čimbenike. Ti čimbenici odnose se na okolinu zgrade, konstrukciju zgrade, sigurnost, spremišta, osiguranje, zaštitu od vode te zaštitu od požara.⁷

Vezano uz okolinu zgrade, treba razmotriti izgradnju zaštitnih elemenata poput pregradnih zidova za zaštitu od odrona zemlje ili udara vozila u zgradu te odvodnih kanala za otklanjanje ili zadržavanje poplave. Na prozorima i vratima trebale bi se nalaziti zaštitne rolete za slučaj oluje. Drveće koje se nalazi u blizini zgrade trebalo bi skratiti kako ne bi oštetilo zgradu za vrijeme oluja. Građevinski inženjeri trebali bi redovito vršiti inspekcijske preglede zgrade, a osoblje koje je zaduženo za sigurnost i čišćenje trebalo bi redovito pregledavati zgradu, posebno područja koja su izložena utjecaju vjetra, vode i nedopuštenom pristupu ljudima kako bi se na vrijeme uočili znakovi moguće opasnosti. Sigurnost je veoma bitan element u svakoj ustanovi, pa tako i u knjižnicama i arhivima. Stoga je bitno nadzirat tko kada ulazi i izlazi iz zgrade, razmotriti ugradnju alarma za slučaj provale i sl. Sljedeći navedeni čimbenik odnosi se na spremišta i obuhvaća niz mjera koje treba poduzeti kako bi se smanjila oštećenja prilikom katastrofa. To se odnosi na pohranu građe barem 150 mm iznad razine poda u slučaju poplava, osiguravanje zaštite od vode iznad polica, korištenje „sustava prepreka“ itd. Kad nastane katastrofa bilo bi dobro da ustanova ima ugovoreno osiguranje

⁶ IFLA-ina načela za za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Thérèsom Varlamoff i Virginiom Kremp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 21.

⁷ McIlwaine, J. IFLA—in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa : središnji program za zaštitu i konzervaciju / John McIlwaine ; pod nadzorom Marie-Thérèse Varlamoff, Predsjednice IFLA-PAC-a ; [s engleskog prevela Maja Krtalić ; stručna redakcija prijevoda Damir Hasenay]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 15-19.

koje si može priuštiti za npr. popravke zgrade, troškove radne snage i opreme potrebne za reakciju u slučaju katastrofa.⁸

1.1.1. Zaštita od vode

Razlikujemo poplave koje nastaju razlijevanjem rijeka te one nastale zbog kvara instalacijskih sustava. Vrsta oštećenja je uvijek ista, samo se razlikuju po opsegu. Kad je riječ o poplavi, elementarnoj nepogodi, puno je teže provesti akciju spašavanja građe zbog izvanrednih prilika koje iza sebe ostavljaju vrlo malen broj građe koje se može spasiti i onemogućuju korištenje prostora za smještaj i sušenje materijala.⁹ Kod zaštite od vode potrebno je redovito održavati sve instalacijske sustave u kojima se nalazi voda kako ne bi došlo do curenja vode. Trebalo bi se razmotriti preusmjeravanje instalacijskih sustava koji idu izravno iznad zbirki. Ako to iz nekih razloga nije moguće, potrebno je postaviti „sustav prepreka“. Primjerice, to se odnosi na postavljenje cijevi unutar posebno oblikovanih zaštitnih profila ili premještanje zbirki na sigurniji položaj.¹⁰

2.1.1. Zaštita od požara

Kod prevencije požara, bitno je redovito provjeravati i održavati električnu instalaciju i svu električnu opremu. Električna oprema poput računala bi trebala biti odvojena od spremišta i isključena preko noći. Treba razmotriti ugradnju što je više moguće vatrootpornih vrata i prepreka kako bi se izolirali požari i usporilo njihovo širenje.¹¹ Pušenje bi trebalo zabraniti i za osoblje i za korisnike kako bi se umanjio rizik od požara uzrokovanog nesmotrenim ponašanjem. Svi dijelovi zgrade trebaju biti opremljeni uređajima za otkrivanje dima i vatre koji automatski aktiviraju alarm te istodobno upozoravaju ljude u zgradi mjesne

⁸ Isto.

⁹ Dadić, V.; Sarić, E. Osnove zaštite bibliotečne građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1973. Str. 108.

¹⁰ McIlwaine, J. IFLA—in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa : središnji program za zaštitu i konzervaciju / John McIlwaine ; pod nadzorom Marie-Thérèse Varlamoff, Predsjednice IFLA-PAC-a ; [s engleskog prevela Maja Krtalić ; stručna redakcija prijevoda Damir Hasenay]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str .17-18.

¹¹ Isto. Str.18.

vatrogasne postrojbe. Po zgradi bi trebalo postaviti i uređaje za ručno dojavljivanje požara pomoću kojih zaposlenici mogu javiti pojavu dima ili vatre.¹²

U zgradi trebaju biti postavljeni automatski sustavi za gašenje požara. Sustavi s plinovima najpogodniji su za manje i zatvorenije prostore i gdje ljudi većinom ne borave te na opremi jer uzrokuju manje štete od sustava s vodom. Za veće prostore potrebno je osigurati i sustave s vodom. Tu postoje i sustavi s vodenom izmaglicom, koji je manje štetan za građu u odnosu na sustave s vodom, čiji je učinak brži. Također možemo razlikovati i mokre i suhe prskalice (sprinkleri). Kod mokrih prskalica cijevi su uvijek ispunjene vodom što omogućuje bržu reakciju, dok kod suhih prskalica cijevi nisu ispunjene vodom te kod njih voda ulazi tek kada se aktivira alarm, što znači da je reakcija sporija, ali vjerojatnost od curenja i slučajne štete je manja. Prskalice mogu djelovati i lokalno, gaseći tako samo mjesto izvora požara pri čemu se umanjuje šteta koja bi nastala nepotrebnim aktiviranjem ostalih prskalica. Također, po cijeloj zgradi trebaju se nalaziti ručni uređaji za gašenje požara koji mogu biti i s vodom i s ugljikovim dioksidom, ovisno o onome što se gasi, npr. za gašenje požara električnih instalacija potrebno je koristiti isključivo uređaje s ugljikovim dioksidom.¹³

Sve prethodno navedene vatrodajne uređaje i sustave za gašenje požara potrebno je redovito održavati kako se ne bi dogodile nenadane štete nastale njihovim nepotrebnim aktiviranjem ili njihovo zakazivanje u ključnim trenucima.

3.1. Mjere pripravnosti

Kako bi bili spremni za katastrofu, potrebno je izraditi plan mjera zaštite u slučaju katastrofa koji možemo definirati kao jasan i koncizan dokument u kojemu su navedene preventivne i pripremne mjere kako bi se smanjio mogući rizik. Planom se propisuje postupak reakcije i oporavka tijekom i nakon katastrofe.¹⁴

¹² IFLA-ina načela za za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Thérèsom Varlamoff i Virginiom Kremp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 21.

¹³ McIlwaine, J. IFLA—in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa : središnji program za zaštitu i konzervaciju / John McIlwaine ; pod nadzorom Marie-Thérèse Varlamoff, Predsjednice IFLA-PAC-a ; [s engleskog prevela Maja Krtalić ; stručna redakcija prijevoda Damir Hasenay]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 19.

¹⁴ Krtalić, M., Hasenay, D., Kiš K. Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa : utjecaj ratnih iskustava na upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 55, 3/4(2012), str. 103-118.

Plan je potrebno uskladiti s procjenom rizika i dostupnim sredstvima te se treba imenovati osoba koja će biti voditelj plana za slučaj katastrofa. Ova osoba treba imati veće stručno iskustvo te biti sposobna za susrete i pregovore s ostalim članovima uprave ustanove, ali i imati autoritet mobilizirati osoblje i dodijeliti sredstva u slučaju katastrofa. Potrebno je imenovati osoblje na druga vodeća mjesta unutar tima i definirati njihove uloge poput proglašavanja kriznog stanja i implementacije plana, odnosi s medijima i javnošću, odnosi s osiguravateljima i podnošenje zahtjeva za osiguranjem itd.¹⁵

Plan mora biti dostupan svom osoblju knjižnice ili arhiva, upravi odgovornoj za ustanovu, hitnim službama, upravi susjednih zgrada, osiguravajućim društvima te ostalim knjižnicama, arhivima i drugim ustanovama koje bi mogle biti uključene u suradnju tijekom reakcije na katastrofu. Promjenjive okolnosti u odnosu na zgradu, zbirke, osoblje i sl. utječu i na sam plan, stoga je bitno provoditi manju reviziju svaka tri mjeseca, a veću jednom godišnje.¹⁶ Također, članovi osoblja bi trebali proći obuku kako bi znali što činiti, u skladu s planom, u kriznim situacijama. Bitno je i odrediti prioritarnu građu te znati gdje se ona nalazi u zgradi.

Ukratko, planom se obuhvaćaju mnoge aktivnosti te načini djelovanja u slučaju katastrofa. Svaka ustanova je jedinstvena i potrebno je da sama izradi plan koji odgovara njenoj zgradi, građi koju posjeduje te okolini u kojoj se nalazi. U skladu s tim, ne postoje univerzalne upute za izradu plana, već samo smjernice koje upućuju na glavne i najbitnije aktivnosti koje svaki plan treba sadržavati, stoga je potrebno da svaka ustanova dobro promisli i isplanira što je najbolje i najefikasnije za nju.

4.1. Spašavanje građe

Kada dođe do katastrofe potrebno je slijediti već utvrđeni postupak obavješćivanja, alarmiranja i kontaktiranja potrebnih članova osoblja i odgovarajućih hitnih službi, potrebno je evakuirati osoblje i osigurati mjesto nesreće u hitnim slučajevima. U ovakvim situacijama bitno je dobro procijeniti stanje i stabilizirati mjesto nesreće prije nego se započne spašavanje. Nakon što su hitne službe odradile sve što su mogle, slijedi procjenjivanje stanja te uviđanje što je sve potrebno činiti. Prije poduzimanja bilo kakvih aktivnosti, oštećeni prostor te građa

¹⁵ Isto. Str. 20.

¹⁶ Isto. Str. 21.

trebaju se snimiti ili fotografirati radi podnošenja odštetnog zahtjeva osiguravajućem društvu, ali i zbog kasnijih analiza.¹⁷ Građa oštećena vodom treba biti premještena u prethodno odabrane prostore za obnovu. Što se tiče građe oštećene vodom, moguća su dva postupka, čišćenje i sušenje građe na mjestu ili premještanje u pogon za zamrzavanje gdje se građa može zamrznuti i tretirati kasnije. Ova odluka vezana je uz to kolika je količina građe oštećene vodom, koliko je ona mokra, prljava i zaražena te prirodi materijala, npr. topljive tinte i obložne papire najbolje je zamrznuti. Također, treba se uzeti u obzir dostupnost i prihvatljivost objekata za zamrzavanje te je li katastrofa lokalna ili većih razmjera, jer u ovom drugom slučaju sama dostupnost objekata za zamrzavanje ne znači i njihovu raspoloživost.¹⁸

Uzimajući u obzir različitost građe svaka građa zahtijeva postupanje u skladu s njenim karakteristikama. U skladu s tim, treba pažljivo ispitati obilježja svakog oštećenog objekta kako bi se odredio najpogodniji način sušenja.¹⁹ Vlažna građa koja nema topljivu tintu te koja nije obložena papirima može se sušiti na zraku, na licu mjesta, no za to treba dosta prostora i naporno je. Prostor u kojem se suši građa mora biti odvlažen, a kako bi se onemogućio razvoj plijesni te ubrzao postupak sušenja, potrebno je osigurati strujanje zraka pomoću sušila. Višak vlage s građe uklanja se upijajućim papirom ili laganim brisanjem čistim spužvama. Uvezane jedinice građe postavljaju se uspravno sa stranicama raširenim u obliku lepeze, ili umetnuti upijajući papir između listova, zatim se trebaju pritiskom opteretiti kako ne bi došlo do deformacija papira te je potrebno redovito mijenjati upijajući papir.²⁰

Građa koja je vrlo mokra, slijepljene pojedinačne listove te svu građu s topljivim tintama ili na obložnom papiru najbolje je poslati na zamrzavanje kako bi se spriječilo daljnje uništavanje građe uzrokovano plijesni koja nastaje unutar 48 sati. Zamrzavanje omogućava stabiliziranje građe na duže razdoblje te ovaj postupak ima veliku ulogu kod spašavanja velike količine namočene građe. Postupkom zamrzavanja omogućuje se naknadno sušenje u manjim količinama.²¹

Za fotografsku i elektroničku građu najbolje je potražiti savjet stručnjaka. Za fotodokumente najbolje je isprati kratko u tekućoj vodi kako bi se izbjegla mehanička

¹⁷ Isto. Str. 27.

¹⁸ Isto. Str. 29.

¹⁹ Dadić, V.; Sarić, E. Osnove zaštite bibliotečne građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1973. Str.111.

²⁰ IFLA-ina načela za za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Thérèsom Varlamoff i Virginiom Kremp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 29.

²¹ Isto.

onečišćenja i osušiti ih na aparatu za sušenje fotografija. U slučaju da to nije moguće, najbolje ih je ostaviti da se suše na zraku.²²

Svaka pojedina situacija donosi svoje specifične probleme, stoga se i ne mogu postavljati neka strogo određena pravila kojih bi se moglo držati. U ovakvim situacijama potrebno je mnogo brzine u improviziranju te prilagođavanje trenutku. Prema tome, poželjno bi bilo da se organizacija povjeri iskusnom konzervatoru, koji lako može ocijeniti karakteristike objekta te ima prakse u radu i rukovanju s oštećenom građom.²³

5.1. Saniranje posljedica

Nakon katastrofe slijedi obnova, odnosno normalizacija stanja ustanove. Što se tiče ponovnog uspostavljanja usluga za korisnike, ono bi se trebalo uspostaviti što prije. Barem dio usluga za korisnike bi trebao biti obnovljen, ako je potrebno i u alternativnom prostoru. Ovo je bitno zbog sljedećih razloga:

- javne percepcije ustanove te osiguravanja i poticanja podrške javnosti
- psiholoških čimbenika vezanih za osoblje
- korisnika.

Slijedi obnova zgrade, a ako neki dio nije moguće obnoviti ili ako je cijela zgrada pretrpila prevelika oštećenja, potrebno je potražiti drugi prostor ili čak razmisliti o gradnji nove zgrade. U vezi sa oštećenjima zbirke trebalo bi odrediti prioritete za konzervaciju ako je u pitanju velika količina građe. Odlučiti koja je građa za otpis, zamjenu ili uvez, a kojoj je potrebna konzervacija. Nakon svega, nesreća bi se trebala analizirati na osnovi doživljenog te foto i video materijala skupljenog tijekom akcije spašavanja. Postojeći plan reakcije u slučaju katastrofa treba preraditi u skladu s proživljenim iskustvima.²⁴

²² Dadić, V.; Sarić, E. Osnove zaštite bibliotečne građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1973. Str. 110.

²³ Isto.

²⁴ McIlwaine, J. IFLA—in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa : središnji program za zaštitu i konzervaciju / John McIlwaine ; pod nadzorom Marie-Thérèse Varlamoff, Predsjednice IFLA-PAC-a ; [s engleskog prevela Maja Krtalić ; stručna redakcija prijevoda Damir Hasenay]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 32.

2. Izrada plana zaštite u slučaju katastrofa u knjižnicama u Hrvatskoj

U ovom dijelu spomenut će se najvažniji dokumenti i propisi vezani za zaštitu knjižnične građe u Hrvatskoj te s izradom plana zaštite u slučaju katastrofa, s naglaskom na najbitnije stavke koje se u njima spominju.

Za početak, o problematici zaštite knjižnične građe govori se u *Zakonu o knjižnicama*, u člancima 45. i 46.²⁵ U članku 45. ovog zakona, upućuje se na *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe* koji govori o dužnosti knjižnice o poduzimanju mjera za zaštitu i čuvanje knjižnične građe. Također, ovaj članak upućuje i na *Zakon o zaštiti kulturnih dobara*²⁶, u vezi jedinstvenih i rijetkih primjeraka knjiga, zbirki knjiga, rukopisa i druge knjižnične građe koja ima obilježja kulturnog dobra, odnosno koja je od posebnog značenja ili vrijednosti. Prema tome, u slučaju ove vrijedne knjižnične građe koja se može koristiti samo u posebnim uvjetima primjenjuju se i navedeni propisi o zaštiti kulturnih dobara.

Zaštita knjižnične građe općenito temelji se na već spomenutom *Pravilniku o zaštiti knjižnične građe* koji je 2005. na prijedlog Hrvatskog knjižničnog vijeća, uz prethodnu suglasnost ministra znanosti, obrazovanja i športa, donio ministar kulture.²⁷ Ovim se Pravilnikom uređuju mjere zaštite i očuvanja knjižnične građe i to uvjeti čuvanja, način pohrane i oblici korištenja knjižnične građe. Osim navedenoga, ovim Pravilnikom uređuje se i postupak popisivanja i vrednovanja građe za koju se smatra da ima svojstvo kulturnoga dobra ili za koju je doneseno rješenje o preventivnoj zaštiti, odnosno rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnoga dobra, uvjeti i način korištenja, stručnog održavanja te zaštite i učuvanja te građe, sukladno odredbama *Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*. Prema članku 4. ovoga Pravilnika, ravnatelj samostalne knjižnice, odnosno voditelj knjižnice u sastavu dužan je u roku od godine dana od donošenja ovoga Pravilnika donijeti Plan mjera za slučaj opasnosti iz članka 3. ovoga Pravilnika (poplava, požar, provala, elementarna nepogoda i ratna razaranja) i odrediti osobu odgovornu za njegovo provođenje. Pri izradi plana potrebno

²⁵ Zakon o knjižnicama. // Narodne novine. 105(1997), 5(1998), 104(2000), 69(2009) [citirano 2014-06-25]. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> ; <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267833.html> ; <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/274061.html> ; http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_06_69_1665.html

²⁶ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. // Narodne novine. 69(1999), 151(2003), 157(2003), 87(2009), 88(2010), 61(2011), 25(2012), 136(2012), 157(2013). [citirano: 2014-06-25]. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html>

²⁷ Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine. 52(2005). [citirano: 2014-06-25]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html

je voditi računa o posebnostima knjižnice i knjižnične građe (vrsta građevinskog objekta, okoliš, vrsta i starost građe i sl.). U članku 5. navedeni su obvezni elementi *Plana mjere za slučaj opasnosti*, a oni uključuju :

1. procjenu ugroženosti tj. utvrđivanje opasnosti za zgradu i građu,
2. mjere preventivne zaštite kojima se uklanja ili umanjuje opasnost za zgradu i građu,
3. mjere pripravnosti koje obvezno sadrže:
 - a) popis postupaka za slučaj opasnosti
 - b) opis spašavanja građe s prioritetom spašavanja
 - c) popis opreme potrebne za spašavanje
 - d) popis zaposlenika knjižnice koji obvezno sudjeluju u spašavanju i zbrinjavanju građe i popis dragovoljaca izvan knjižnice.
 - e) način osiguranja prostora privremene pohrane građe
 - f) način saniranja posljedica s prioritetom saniranja oštećenja zgrade i građe
 - g) popis stručnjaka za konzervaciju građe.
4. plan spašavanja građe tijekom i neposredno nakon slučajeva iz članka 3. ovoga Pravilnika
5. plan saniranje posljedica tj. saniranja oštećenja i restauriranja građe, uz obvezan popis stručnjaka za konzervaciju građe.

Osim navedenog Pravilnika, postoji još i *Pravilnik o metodologiji za izradu procjena ugroženosti i planova zaštite i spašavanja* kojim se propisuje metodologija za izradu procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara, nositelji izrade, sudionici u izradi te postupak izrade i donošenja Procjena; metodologija za izradu planova zaštite i spašavanja, izrada operativnih planova zaštite i, operativnih planova civilne zaštite i vanjskih planova za djelovanje operativnih snaga zaštite i spašavanja u slučaju nastanka prirodnih i tehničko – tehnoloških nesreća koje mogu izazvati katastrofe i velike nesreće te od ratnih razaranja i

posljedica terorizma; kao i nadležnost Državne uprave za zaštitu i spašavanje u planiranju djelovanja operativnih snaga zaštite i spašavanja u Republici Hrvatskoj.²⁸

Prema članku 8. ovog Pravilnika, procjena jedinica lokalne i područne samouprave od prirodnih katastrofa i velikih nesreća temelji se na raščlambi potencijalne opasnosti i posljedica po stanovništvo, materijalna i kulturna dobra i to od:

1) Poplava

- a. hidrološki pokazatelji – vodotoci, jezera i akumulacije koje mogu biti uzrok poplava, opasnost od poplava rijeka ili bujičnih voda, pregled ugroženih naselja s brojem i strukturom stanovništva, mjere zaštite u urbanističkim planovima i građenju
- b. hidrometeorološki uvjeti – vodostaj, led, prosječna godišnja količina padalina
- c. zaštitna infrastruktura – nasipi i drugi zaštitni vodoprivredni objekti s pokazateljima o broju, vrstama, dimenzijama i sl.
- d. procijenjena veličina ugroženog područja
- e. stupanj izgrađenosti površina – naseljenost, industrija, prometnice, lokacije kritične za formiranje ledenih barijera u utjecaj na plovnost, statistički pokazatelji o najkritičnijim mjesecima u godini, proglašenim elementarnim nepogodama, nastalim štetama i sl.

2) Od nastanka potresa

- a. seizmičke karakteristike terena
- b. seizmološki rizik po život ljudi i materijalna dobra
- c. mjere zaštite u urbanističkim planovima i građenju,
- d. ugroženost pojedinih područja s obzirom na vrstu gradnje i rabljeni građevni materijal te gustoću naseljenosti,
- e. učestalost, intenziteti i epicentri potresa u zadnjih 100 godina, seizmološka karta za povratni period za razdoblje 50, 100, 200 i 500 godina
- f. posljedice potresa po seizmičkim zonama za stambene, javne, industrijske i druge objekte korištenjem MCS skale (postotak oštećenosti građevina),

²⁸ Pravilnik o metodologiji za izradu procjena ugroženosti i planova zaštite i spašavanja. // Narodne novine. 174(2004), 79(2007), 38(2009), 127(2010), 30(2014), 67(2014). [citirano: 2014-06-26]. Dostupno na: <http://www.propisi.hr/print.php?id=3960>

- g. posljedice koje potresi mogu izazvati po stanovništvo s obzirom na gustoću naseljenosti, vrste objekata i intenzitet potresa i dr.
- 3) Od ostalih prirodnih uzroka osobito onih koji pripadaju u kategoriju ekstremnih vremenskih uvjeta
- a. suša
 - b. toplinski val
 - c. olujno ili orkansko nevrijeme i jaki vjetar
 - d. klizišta, tuča
 - e. snježne oborine
 - f. poledica

I zadnji dokument, odnosno zakon koji bi trebalo spomenuti je *Zakon o zaštiti i spašavanju* koji je donio Hrvatski sabor 2004. godine.²⁹ Ovim se Zakonom uređuje sustav zaštite i spašavanja građana, materijalnih i drugih dobara u katastrofama i većim nesrećama; način upravljanja, rukovođenja i koordiniranja u aktivnostima zaštite i spašavanja u katastrofama i većim nesrećama; prava, obveze, osposobljavanje i usavršavanje sudionika zaštite i spašavanja; zadaće i ustroj tijela za rukovođenje i koordiniranje u aktivnostima zaštite i spašavanja u katastrofama i većim nesrećama, način uzbunjivanja i obavješćivanja, provođenje mobilizacije za potrebe zaštite i spašavanja te nadzor nad provedbom ovoga Zakona. Ovim se Zakonom propisuju ograničenja vlasničkih i drugih stvarnih prava na nekretninama i pokretninama radi zaštite života i zdravlja ljudi.

Članak 6. *Zakona o zaštiti i spašavanju* ističe jednu od temeljnih zadaća sustava zaštite i spašavanja, a to je procjenjivanje mogućih rizika i posljedica, prevencija, organiziranje i pripremanje mjera kojima je svrha povećati i unaprijediti pripravnost postojećih operativnih i institucionalnih snaga za reagiranje u katastrofama i većim nesrećama. Ovaj Zakon propisuje i prava i obveze pravnih osoba kao sudionika zaštite i spašavanja. Članak 18. navodi kako su pravne osobe dužne organizirati zaštitu i spašavanje od prijetnji i posljedica nesreća, većih nesreća i katastrofa i provoditi pripreme, poduzimati mjere pripravnosti i aktivnosti u katastrofama i otklanjanju posljedica te izvršavati druge obveze propisane ovim Zakonom, drugim propisima i svojim općim aktima. Članak 19. ističe dužnost pravne osobe da zaposlenike upozna s planiranim mjerama pripravnosti i aktivnosti u katastrofama i većim

²⁹ Zakon o zaštiti i spašavanju. //Narodne novine. 174(2004), 79(2007), 39(2009), 127(2012). [citirano: 2014-06-25]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_12_174_3011.html.

nesrećama i otklanjanju posljedice te imaju obvezu opremiti i osposobiti za djelovanje operativnim planom utvrđeni broj zaposlenika i omogućiti njihovo sudjelovanje u operativnim snagama, na poziv nadležnog tijela, pod uvjetima propisanim zakonom.

Osim navedenih zakona i pravilnika, trebaju se spomenuti i *IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom* te *IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa* koje pružaju kratak i konzistentan uvid i upute u planiranje zaštite, na temelju upravo ovih dokumenta na početku ovog rada predstavljeni su osnovni koraci u planiranju mjera u slučaju katastrofa.

Svi prethodno navedeni zakoni i pravilnici pružaju poprilično kvalitetnu i dostatnu, kako zakonsku tako i teorijsku osnovu za izradu planova zaštite u slučaju katastrofe u hrvatskim knjižnicama te ukazuju na nužnost i važnost izrade ovih ovakvog plana.

3. Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama

Ratne godine na početku 1990-ih bile su veoma teško razdoblje za hrvatske knjižnice. Mnoge uništene knjižnice su poslije rata primale pomoć od drugih knjižnica iz zemlje, pojedinaca i međunarodnih ustanova te su nakon nekog vremena počele normalno djelovati. Ovakvo iskustvo podrazumijevalo bi da današnje knjižnice, na osnovi prijašnjeg iskustva, imaju razvijenije planove zaštite u slučaju katastrofa, no kod nas je slučaj da se zaštita često ne smatra dijelom općeg knjižničnog poslovanja i upravljanja te se smatra financijski i vremenski zahtjevnim postupkom koji trebaju provoditi samo knjižnice koje posjeduju rijetku i staru građu.³⁰ Istraživanje koje se provelo 2010. na 39 knjižnica svih vrsta u Hrvatskoj pokazalo je da negativno iskustvo Domovinskog rata nije značajno promijenilo praksu knjižnica u upravljanju zaštitom u slučaju katastrofa. To se može objasniti na nekoliko načina.³¹

Kao prvo, zaštita se često smatra tehničkim pitanjem, odnosno postupkom koji zahtijeva velika financijska ulaganja i dodatno vrijeme i posebne vještine osoblja, što nužno ne znači da je uvijek tako. Drugo objašnjenje vezano je uz psihološke čimbenike. To bi značilo da su proživljena iskustva u nekim slučajevima ostavila osjećaj nemoći i nedostatak potrebe da osoblje bude spremno reagirati u slučajevima katastrofe. Između ostalog, velik broj ispitanih knjižnica naveo je kako za izradu plana nemaju dovoljno literature i sličnih planova po kojima bi mogli napraviti vlastiti plan, što i nije istina jer postoji mnogo literature vezane za ovu tematiku, samo dio dostupnih planova može se naći na sljedećoj stranici: <http://cool.conservation-us.org/bytopic/disasters/plans/> te već spomenuta *IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom* te *IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa* itd.

Rezultati ovog istraživanja pokazali su i da značajan broj knjižnica prepoznaje probleme koji nastaju zbog neodgovarajućih zgrada u kojima su smještene knjižnice i nedostataka potrebne opreme, ali ne prepoznaju koristi učinkovitog upravljanja zaštitom u slučaju katastrofe. Prema tome, nameće se pitanje važnosti podizanja svijesti i poučavanja o

³⁰ Krtalić, M., Hasenay, D., Kiš K. Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa : utjecaj ratnih iskustava na upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 55, 3/4(2012), str. 103-118.

³¹ Isto. Str. 110. i 117.

važnosti upravljanja zaštitom u slučaju katastrofa kao preduvjeta učinkovitoj i sveobuhvatnoj zaštiti knjižničnih zbirki i službi.³²

Slično istraživanje ove tematike, koje je prethodilo navedenome istraživanju, objavljeno je 2009. godine u radu D. Holcer *Protupožarna zaštita u hrvatskim narodnim knjižnicama : istraživanje stanja u hrvatskim matičnim županijskim knjižnicama i knjižnicama Sisačko-moslavačke županije*.³³ Navedeno anketno istraživanje je provedeno u rujnu i listopadu 2006. za potrebe izrade seminarskog rada za kolegij Zaštita kulturne baštine u knjižnicama na poslijediplomskom studiju Informacijskih znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te je između ostaloga postavljeno i pitanje ima li knjižnica plan mjera za zaštitu od katastrofe. Istraživanje je provedeno godinu dana nakon što je Ministarstvo kulture Republike Hrvatske donijelo 14. travnja 2005. godine *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe*³⁴, u kojemu je propisano da je svaki ravnatelj samostalne knjižnice, odnosno voditelj knjižnice u sustavu, dužan u roku godine dana od donošenja istog, donijeti Plan mjera za slučaj opasnosti navedenih u članku 3. *Pravilnika o zaštiti knjižnične građe* te stoga pruža zanimljiv uvid u to koliko su knjižnice u Hrvatskoj postupale u skladu s propisima i koliko ozbiljno shvaćaju zaštitu. Istraživanje je obuhvatilo dvije skupine knjižnica, sve županijske matične knjižnice u Republici Hrvatskoj te sve narodne knjižnice u Sisačko-moslavačkoj županiji. Od 18 županijskih matičnih knjižnica odazvalo se njih 12, a na pitanje posjeduju li Plan mjera za zaštitu od katastrofa, potvrdno je odgovorilo tek četiri knjižnice. Od 20 narodnih knjižnica odazvalo se njih 12, a o posjedovanju plana samo je jedna knjižnica odgovorila potvrdno.³⁵

Što se tiče knjižnica Sveučilišta u Zagrebu, 5. svibnja 2011. je provedeno istraživanje koje je obuhvatilo knjižnice znanstveno-nastavnih i umjetničko-nastavnih sastavnica Sveučilišta u Zagrebu te Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu. Istraživanje je provedeno online upitnikom 5. i 6. svibnja 2011. Od 43 odabrane knjižnice odgovorilo je 29

³² Isto. Str. 117.

³³ Holcer D. Protupožarna zaštita u hrvatskim narodnim knjižnicama : istraživanje stanja u hrvatskim matičnim županijskim knjižnicama i knjižnicama Sisačko-moslavačke županije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 52, 1/4(2009), 220-236. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/99>

³⁴ Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine. 52(2005). [citirano: 2014-06-25]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html

³⁵ Holcer D. Protupožarna zaštita u hrvatskim narodnim knjižnicama : istraživanje stanja u hrvatskim matičnim županijskim knjižnicama i knjižnicama Sisačko-moslavačke županije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 52, 1/4(2009), 220-236. Str. 229-300. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/99>

knjižnica. Rezultati provedenog istraživanja pokazali su kako jedna knjižnica ima pisani plan pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa, a osam ga namjerava izraditi.³⁶

Navedena istraživanja pokazuju kako postoji problematika izrade plana pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa i da je zaštita knjižnične građe kao preventivne mjere zanemarena u Hrvatskoj ili je to barem bio slučaj do 2011. kada je provedeno zadnje od prethodno spomenutih istraživanja.

4. Procjena ugroženosti od prirodnih katastrofa

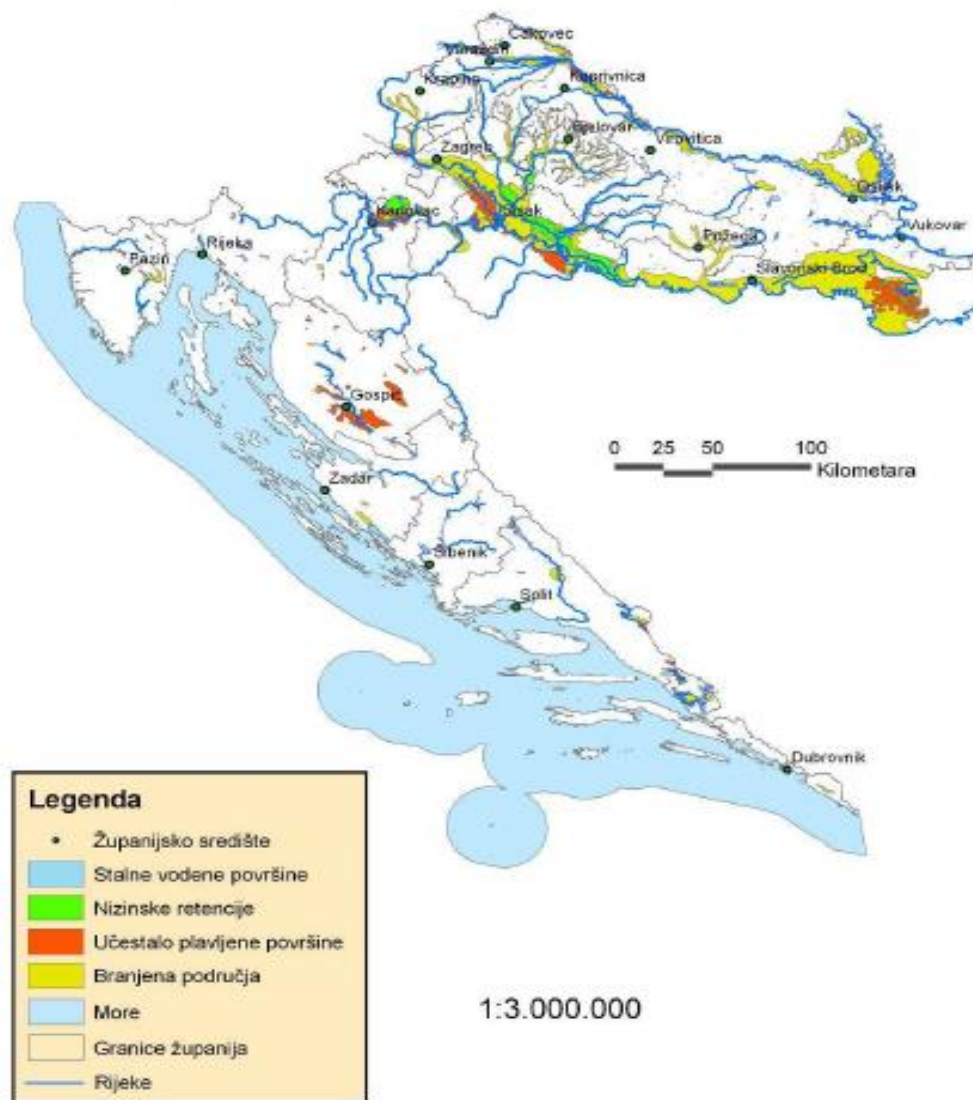
Vlada Republike Hrvatske donijela je 5. svibnja 2009. *Procjenu ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća*.³⁷ Ovaj dokument izradila je Državna uprava za zaštitu i spašavanje te je ujedno zadužena da, u suradnji s drugim sudionicima izrade Procjene ugroženosti, najmanje jednom u dvije godine dostavi Vladi Republike Hrvatske izmijenjeni i dopunjeni prijedlog *Procjene ugroženosti*, koji uključuje nastale promjene rizika. Također, ovim dokumentom Vlada je zadužila tijela državne uprave i druga nadležna tijela da u okviru svoje nadležnosti odmah pristupe izradi programa, planova i drugih akata za provedbu zadaća iz ove *Procjene* kako bi se smanjila opasnost od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća te povećala spremnost za djelovanje u otklanjanju njegovih posljedica.

Već u uvodnom dijelu ovoga rada možemo vidjeti kako katastrofe koje prijete knjižničnoj građi mogu biti prirodne te uzrokovane djelovanjem čovjeka. Prema *Procjeni ugroženosti* Hrvatska je na visokom stupnju ugroženosti od prirodnih katastrofa kao što su poplave i potresi. Što se tiče poplava, treba uzeti u obzir da je Hrvatska smještena unutar velikog dunavskog bazena, te da je pod velikim utjecajem rijeka Drave i Save i njihovih pritoka te da je više od 50% teritorija niže od 200 m, pa stoga poplave predstavljaju veliki rizik. (Slika 1.) Znatan su problem i poplave u urbanim sredinama koje nastaju zbog kratkotrajnih oborina visokih intenziteta, koje zbog velikih koncentracija stanovništva na

³⁶ Barbarić, A. Plan za slučaj katastrofe – imaju li ga i trebaju li ga hrvatske knjižnice? : (na primjeru knjižnica Sveučilišta u Zagrebu). // 12. Dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 3-14. Str. 11-12.

³⁷ Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća / Republika Hrvatska, Državna uprava za zaštitu i spašavanje. Zagreb, 7. svibnja 2009. [citirano: 2014-06-26]. Dostupno na: <http://www.duzs.hr/news.aspx?newsID=8011&pageID=1>

relativno malim prostorima često uzrokuju velike materijalne štete.³⁸ Republika Hrvatska je u visokom stupnju ugrožena od poplava. Procjenjuje se da poplave potencijalno ugrožavaju oko 15% državnog kopnenog područja, od čega je veći dio znatno zaštićen različitim mjerama i razinama sigurnosti.³⁹ (Slika 1.)

Slika 1. Karta zaštićenosti Republike Hrvatske od poplave⁴⁰

³⁸ Isto. Str. 7.

³⁹ Isto. Str. 11.

⁴⁰ Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća /Republika Hrvatska, Državna uprava za zaštitu i spašavanje. Zagreb, 7. svibnja 2009. [citirano: 2014-06-26]. Str. 67. Dostupno na: <http://www.duzs.hr/news.aspx?newsID=8011&pageID=1>

Poplave koje su ove godine zadesile Hrvatsku te susjedne zemlje Bosnu i Hercegovinu te Srbiju donijele su nam mnoštvo primjera razornih učinaka koje poplava ostavlja za sobom, njen utjecaj na ljudske živote, veliku materijalnu štetu koju je uzrokovala, uništavanje kulturnih dobara, ali i štete po okoliš.⁴¹ Dosta knjižnica stradalo je u ovoj poplavi, jedna od stradalih je i školska knjižnica Osnovne škole „Antun i Stjepan Radić“ u Gunji. Ova knjižnica bila je smještena u prizemlju koje je u poplavi najviše stradalo. Ovo je samo jedan od brojnih primjera hrvatskih knjižnica koje se nalaze u neodgovarajućim prostorima i zgradama.⁴² U susjednoj Srbiji poplava je uništila knjižnicu "Vlade Aksentijevića" u Obrenovcu, u susjednoj Srbiji. U zgradi knjižnice iz 1826. godine voda je uništila gotovo 30.000 knjiga. To je trećina fonda knjižnice. U potpunosti je uništena i arhiva koja se nalazila u podrumskim prostorijama. Ništa od zapisa o djelatnosti knjižnice u zadnjih 40 godina nije ostalo sačuvano.⁴³ Bitno je spomenuti i štetu koja je nastala u "Općoj biblioteci Maglaj", u Bosni i Hercegovini. Uništeno je 28 000 knjiga, što je preko 70 % knjižničkog fonda. Također, uništena su i sva računala koja su se nalazila u knjižnici.⁴⁴

Uzmemo li u obzir da je Hrvatska dio mediteransko-transazijskog pojasa, koji se odlikuje izraženom seizmičkom aktivnošću, veliku moguću opasnost predstavljaju i potresi. To poglavito vrijedi za priobalno područje i sjeverozapadni dio, a posebice za južnu Dalmaciju.⁴⁵ Na čitavom području Hrvatske postoji velika opasnost od potresa, (Slika 2.) s tim da opasnost od potresa VIII° i IX° postoji na površini više od jedne trećine područja države (36,42 %) na kojem živi skoro dvije trećine (2.801.287) ukupnog stanovništva. Na više od polovine teritorija Hrvatske (56,22 %) postoji opasnost od potresa VII° na kojem živi

⁴¹ Slavoniju je pogodila katastrofa! Kako u budućnosti poboljšati obranu od poplava? // Večernji list 23.05.2014 [citirano: 2014-06-29]. Dostupno na: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/slavoniju-je-pogodila-katastrofa-kako-u-buducnosti-poboljsati-obranu-od-poplava-940401> ; Počelo evidentiranje štete u poplavljenim selima županjske Posavine. //Večernji list 30.05.2014. [citirano 2014-06-29] Dostupno na:

<http://www.vecernji.hr/hrvatska/samo-jednu-od-330-kuca-stradali-u-poplavi-oznacili-opasnom-za-zivot-941962> ; Stanovnici ostali bez svega : pogledajte strašne posljedice poplave u Gunji. // Index.hr 04.06.2014. [citirano: 2014-06-29]. Dostupno na: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/stanovnici-ostali-bez-svega-pogledajte-strasne-posljedice-poplave-u-gunji/751417.aspx>

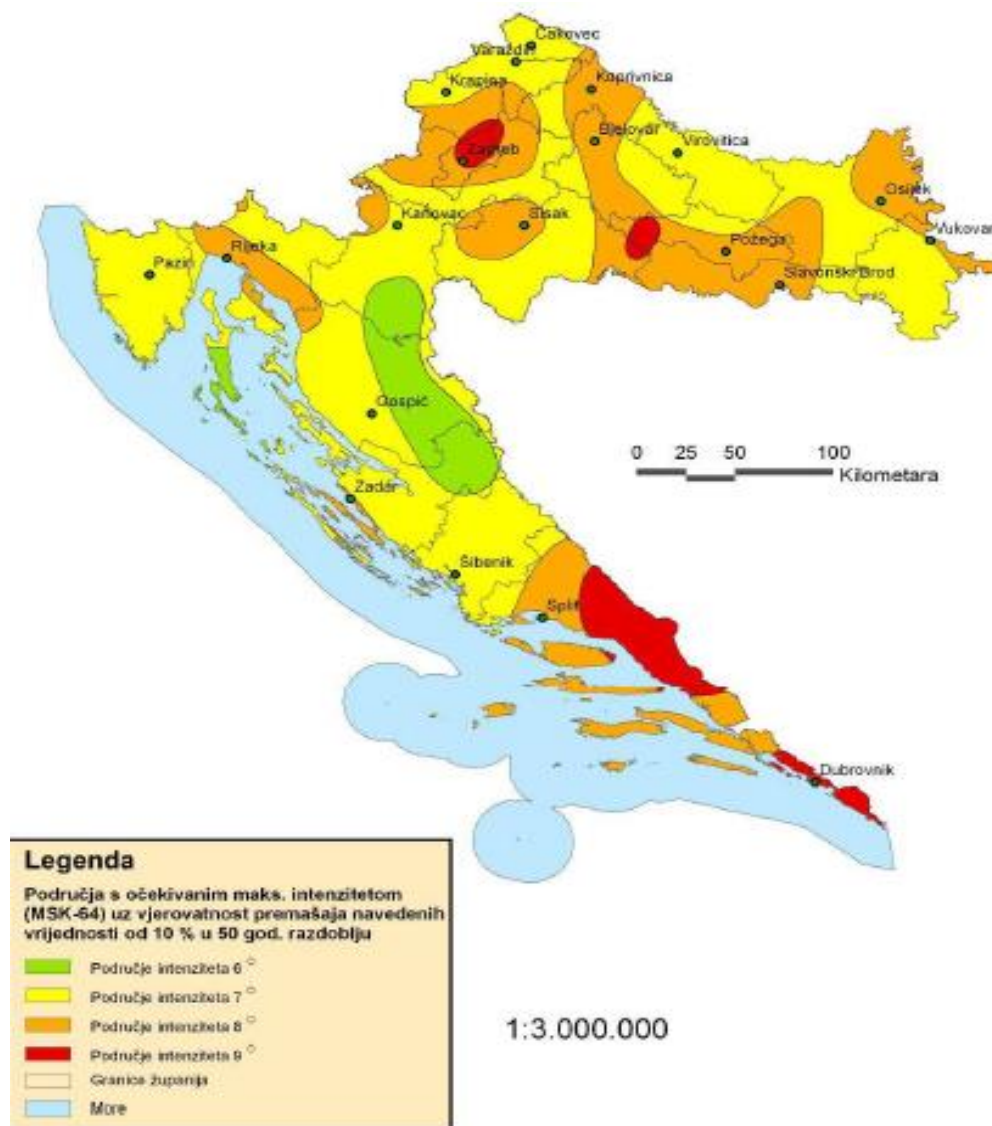
⁴² Školska knjižnica u Gunji – prije i nakon poplave. // HUŠK 03.03.2014. [citirano: 2014-06-27]. Dostupno na: <http://www.husk.hr/skolska-knjiznica-u-gunji-prije-i-nakon-poplave/> ; Poplava u pakračkoj knjižnici – isti scenarij kao i prošle godine. // Vjesnik regije 11.05.2014. [citirano 2014-06.29]. Dostupno na: <http://vjesnik-regije.hr/poplava-u-pakrackoj-knjiznici-isti-scenarij-kao-i-prosle-godine/>

⁴³ Obrenovac: Biblioteci prijeko potrebna pomoć. // ALJAZEERA 09.06.2014. [citirano: 2014.06.27]. Dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/obrenovac-biblioteci-prijeko-potrebna-pomoc>

⁴⁴ U maglajskoj knjižnici uništeno 28 000 knjiga, traže se donacije. // Dnevno.hr 26.05.214. [citirano: 2014-06-29]. Dostupno na: <http://www.dnevno.hr/vijesti/regija/123664-u-maglajskoj-knjiznici-unisteno-28-000-knjiga-traze-se-donacije.html>

⁴⁵ Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća /Republika Hrvatska, Državna uprava za zaštitu i spašavanje. Zagreb, 7. svibnja 2009. [citirano: 2014-06-26]. Dostupno na: <http://www.duzs.hr/news.aspx?newsID=8011&pageID=1>. Str. 11.

više od jedne trećine (1.633.529) ukupnog stanovništva Hrvatske. Takav odnos površina i broja stanovnika u potresu daju primarne katastrofalne posljedice, kao što su veliki postotak oštećenosti građevina, prekide komunikacija, zatrpane prometnice, veliki broj povrijeđenih i mrtvih, veliki broj evakuiranih itd. te sekundarne katastrofalne posljedice kada će se broj ugroženog stanovništva povećati uslijed pratećih nesreća koje tada nastaju, kao što su eksplozije, požari, poplave, klizišta i odroni, nekontrolirano ispuštanje otrovnih plinova i tvari u okoliš te nastanak epidemija i epizotija.⁴⁶

Slika 2. Seizmološka karta za povratni period 500 godina⁴⁷

⁴⁶ Isto. Str. 19.

⁴⁷ Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća /Republika Hrvatska, Državna uprava za zaštitu i spašavanje. Zagreb, 7.

Prema Procjeni ugroženosti u Hrvatskoj i ostali prirodni uzroci katastrofa, kao što su suše, olujni ili orkanski vjetar, pijavice, velike snježne oborine, poledica i jak mraz mogu rezultirati ljudskim žrtvama, štetu većeg opsega na imovini i okolišu te velikim štetama na objektima infrastrukture.⁴⁸

Uzimajući u obzir sve navedeno, možemo zaključiti kako prirodne nepogode u Hrvatskoj predstavljaju ne tako malu opasnost te da bi se u skladu s tim trebala posvetiti veća pažnja upravljanju zaštite u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama, imajući pri tom na umu posebnosti pojedine okolinu u kojoj se knjižnični prostori nalaze. Dosad provedena istraživanja pokazuju da se tome ne pridaje prevelika pažnja te da je postojanje plana za slučaj katastrofa u hrvatskim knjižnicama prava rijetkost.⁴⁹

svibnja 2009. [citirano: 2014-06-26]. Str. 69. Dostupno na:
<http://www.duzs.hr/news.aspx?newsID=8011&pageID=1>

⁴⁸ Isto. Str. 29.

⁴⁹ Isto. Str. 12.

Zaključak

Organizacija i planiranje zaštite u slučaju katastrofa veoma je bitna komponenta u radu svake ustanove koja posjeduje građu ili građivo određene vrijednosti te kojoj je zadatak čuvanje i pohrana kulturne baštine. Kao što se može iz samog pojma katastrofe zaključiti, svaka katastrofa je neočekivana i za sobom ostavlja posljedice koje su razarajuće. No, iako su to neočekivani događaji, to ne znači da se ništa ne može poduzeti u vezi toga i da se sve treba prepustiti slučaju. Upravo suprotno, ustanove poput knjižnica i arhiva trebaju učiniti sve što je u njihovoj moći kako bi se pripremili za slučaj katastrofe te tako smanjili rizike koje za sobom ona donosi. Stoga svaka ustanova treba imati jedinstveni plan u slučaju katastrofa koji obuhvaća pet faza u planiranju zaštite te se one odnose na procjenu ugroženosti, mjere preventivne zaštite, spašavanje građe te saniranje posljedica.

Hrvatske ustanove su iz vlastitog iskustva u ranim devedesetima mogle osjetiti što donose nesreće te to ukazuje na važnost izrade plana zaštite i spašavanja kulturne baštine. Također, ako pogledamo na trenutna događanja u svijetu, ali i kod nas, možemo se i sami uvjeriti da su nove katastrofe sve vjerojatnije. I to se ne odnosi samo na ljudski utjecaj, kao u prethodno navedenom primjeru, već na nešto još utjecajnije, a to je snaga prirode koju je veoma teško kontrolirati i čiji su utjecaji zbog raznih promjena u ekosustavu sve prisutniji. Iako je prirodne utjecaje veoma teško kontrolirati saznanje o rizicima koji su prisutni na određenom području može doprinijeti preventivnom djelovanju i umanjivanju posljedica.

Rizici od prirodnih katastrofa u Hrvatskoj veoma su visoki, potresi, poplave te druge moguće nepogode predstavljaju veliku opasnost knjižnicama i građi koja se u njima nalazi. Upravo zbog svjesnosti o tim rizicima, te prethodnim iskustvima kojih je bilo uistinu popriličan broj, trebali bi biti veliki poticaj za izradu planova kako bi bili što spremniji kada dođe do sljedeće razorne situacije. U skladu s tim moglo bi se što efikasnije djelovati te bi se učinci prirodnih katastrofa mogli umanjiti.

Literatura

- 1) Barbarić, A. Plan za slučaj katastrofe – imaju li ga i trebaju li ga hrvatske knjižnice? : (na primjeru knjižnica Sveučilišta u Zagrebu). // 12. Dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 3-14.
- 2) Dadić, V.; Sarić, E. Osnove zaštite bibliotečne građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1973.
- 3) Holcer D. Protupožarna zaštita u hrvatskim narodnim knjižnicama : istraživanje stanja u hrvatskim matičnim županijskim knjižnicama i knjižnicama Sisačko-moslavačke županije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 52, 1/4(2009), 220-236. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/99>
- 4) <http://cool.conservation-us.org/bytopic/disasters/plans/> (10.5.2014.)
- 5) McIlwaine, J. IFLA–in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa : središnji program za zaštitu i konzervaciju / John McIlwaine ; pod nadzorom Marie-Thérèse Varlamoff, Predsjednice IFLA-PAC-a ; [s engleskog prevela Maja Krtalić ; stručna readija prijevoda Damir Hasenay]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012.
- 6) IFLA-ina načela za za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Thérèsom Varlamoff i Virginiom Kremp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.
- 7) Krtalić, M., Hasenay, D., Kiš K. Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa : utjecaj ratnih iskustava na upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 55, 3/4(2012), str. 103-118.
- 8) Obrenovac: Biblioteci prijeko potrebna pomoć. // ALJAZEERA 09.06.2014. [citirano: 2014.06.27]. Dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/obrenovac-biblioteci-prijeko-potrebna-pomoc>
- 9) Počelo evidentiranje štete u poplavljenim selima županjske Posavine. // Večernji list 30.05.2014. [citirano 2014-06-29] Dostupno na:<http://www.vecernji.hr/hrvatska/samo-jednu-od-330-kuca-stradalih-u-poplavi-oznacili-opasnom-za-zivot-941962>
- 10) Poplava u pakračkoj knjižnici – isti scenarij kao i prošle godine. // Vjesnik regije 11.05.2014. [citirano 2014-06.29]. Dostupno na: <http://vjesnik-regije.hr/poplava-u-pakrackoj-knjiznici-isti-scenarij-kao-i-prosle-godine/>

- 11) Pravilnik o metodologiji za izradu procjena ugroženosti i planova zaštite i spašavanja. // Narodne novine. 174(2004), 79(2007), 38(2009), 127(2010), 30(2014), 67(2014). [citirano: 2014-06-26]. Dostupno na: <http://www.propisi.hr/print.php?id=3960>
- 12) Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine. 52(2005). [citirano: 2014-06-25]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html
- 13) Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine. 52(2005). [citirano: 2014-06-25]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html
- 14) Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća /Republika Hrvatska, Državna uprava za zaštitu i spašavanje. Zagreb, 7. svibnja 2009. [citirano: 2014-06-26]. Dostupno na: <http://www.duzs.hr/news.aspx?newsID=8011&pageID=1>
- 15) Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća /Republika Hrvatska, Državna uprava za zaštitu i spašavanje. Zagreb, 7. svibnja 2009. [citirano: 2014-06-26]. Dostupno na: <http://www.duzs.hr/news.aspx?newsID=8011&pageID=1>. Str. 11.
- 16) Slavoniju je pogodila katastrofa! Kako u budućnosti poboljšati obranu od poplava? // Večernji list 23.05.2014 [citirano: 2014-06-29]. Dostupno na: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/slavoniju-je-pogodila-katastrofa-kako-u-buducnosti-poboljsati-obranu-od-poplava-940401>
- 17) Stanovnici ostali bez svega : pogledajte strašne posljedice poplave u Gunji. // Index.hr 04.06.2014. [citirano: 2014-06-29]. Dostupno na: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/stanovnici-ostali-bez-svega-pogledajte-strasne-posljedice-poplave-u-gunji/751417.aspx>
- 18) Školska knjižnica u Gunji – prije i nakon poplave. // HUSK 03.03.2014. [citirano: 2014-06-27]. Dostupno na: <http://www.husk.hr/skolska-knjiznica-u-gunji-prije-i-nakon-poplave/>
- 19) U maglajskoj knjižnici uništeno 28 000 knjiga, traže se donacije. // Dnevno.hr 26.05.2014. [citirano: 2014-06-29]. Dostupno na: <http://www.dnevno.hr/vijesti/regija/123664-u-maglajskoj-knjiznici-unisteno-28-000-knjiga-traze-se-donacije.html>
- 20) Zakon o knjižnicama. // Narodne novine. 105(1997), 5(1998), 104(2000), 69(2009) [citirano 2014-06-25]. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> ; <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267833.html> ;

<http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/274061.html> ;

http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_06_69_1665.html

21) Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. // Narodne novine. 69(1999), 151(2003), 157(2003), 87(2009), 88(2010), 61(2011), 25(2012), 136(2012), 157(2013). [citirano: 2014-06-25].

Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html>

22) Zakon o zaštiti i spašavanju. //Narodne novine. 174(2004), 79(2007), 39(2009), 127(2012). [citirano: 2014-06-25].

Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_12_174_3011.html

Popis slika

Slika 1. Karta zaštićenosti Republike Hrvatske od poplave..... 19

Slika 2. Seizmološka karta za povratni period 500 godina..... 21

Izvori slika

Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća /Republika Hrvatska, Državna uprava za zaštitu i spašavanje. Zagreb,

7. svibnja 2009. [citirano: 2014-06-26]. Str. 67, 69. Dostupno na:

<http://www.duzs.hr/news.aspx?newsID=8011&pageID=1>